



ČESKÁ REPUBLIKA

STANOVISKO PLÉNA

Ústavního soudu

Ústavní soud přijal v plénu složeném z předsedy Pavla Rychetského a soudců Ludvíka Davida, Jaroslava Fenyka, Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka, Vladimíra Sládečka, Pavla Šámala, Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj), Milady Tomkové, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka na návrh III. senátu Ústavního soudu podle § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve věci jeho právního názoru pro řízení vedené pod sp. zn. III. ÚS 3576/22, který se odchyluje od právního názoru Ústavního soudu vysloveného v nálezu ze dne 2. 8. 2021 sp. zn. II. ÚS 741/21, toto stanovisko:

Ústavní stížnost směřující proti usnesení soudu, kterým bylo rozhodnuto, že soudce není vyloučen z projednání a rozhodnutí věci, o níž má rozhodovat nebo v ní má činit úkony podle rozvrhu práce, a kterým byl zamítnut opravný prostředek proti takovému usnesení, je nepřípustná (§ 75 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů).

Odůvodnění:

I. Důvody předložení stanoviska

1. Ústavní stížností, evidovanou pod sp. zn. III. ÚS 3576/22, se stěžovatel domáhá zrušení usnesení Vrchního soudu v Olomouci (dále jen „vrchní soud“) ze dne 10. 11. 2022, č. j. 12 VSOL 334/2022-136, kterým bylo rozhodnuto tak, že soudce Krajského soudu v Brně (dále jen „krajský soud“) JUDr. Jaroslav Pospíchal není vyloučen z projednávání a rozhodnutí věci vedené u krajského soudu pod sp. zn. 32 ICm 358/2022 (KSBR 31 INS 25648/2014). Podle vrchního soudu v dané věci nejsou dány žádné skutečnosti, jež by zakládaly důvod pochybovat o nepodjatosti jmenovaného soudce nebo které by zakládaly důvod jeho vyloučení. Řízení tedy může pokračovat s tím, že jmenovaný soudce v něm bude činit příslušné úkony i rozhodnutí. Stěžovatel se však domnívá, že tímto rozhodnutím vrchního soudu byla porušena jeho základní práva na zákonného soudce a na spravedlivý proces.

2. Při posuzování této ústavní stížnosti III. senát Ústavního soudu zjistil, že dřívější judikatura zdejšího soudu, týkající se přípustnosti ústavní stížnosti podané proti usnesení soudu, kterým bylo rozhodnuto o nevyhloučení soudce pro podjatost, je nejednotná. Existují totiž desítky usnesení, kterými byly obdobné ústavní stížnosti odmítnuty pro nepřípustnost podle §

43 odst. 1 písm. e) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), což je ale v rozporu s postupem, k němuž Ústavní soud přikročil v nálezu ze dne 2. 8. 2021, sp. zn. II. ÚS 741/21 (všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná pod <https://nalus.usoud.cz>), kterým ústavní stížnosti podané proti rozhodnutím o nepodjatosti soudce vyhověl a napadená usnesení Městského soudu v Brně a Krajského soudu v Brně zrušil jako neústavní. Tímto nálezem je přitom III. senát Ústavního soudu vázán podle čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“).

3. Proto III. senát Ústavního soudu postupoval podle § 23 zákona o Ústavním soudu, řízení o ústavní stížnosti vedené pod sp. zn. III. ÚS 3576/22 přerušil a plénu Ústavního soudu postoupil návrh na zaujetí stanoviska k právnímu názoru odchylnému od právního názoru (implicitně) obsaženému v nálezu ze dne 2. 8. 2021 sp. zn. II. ÚS 741/21.

II. Dosavadní převažující rozhodovací praxe Ústavního soudu a nálezn sp. zn. II. ÚS 741/21

4. Ústavní soud v souladu se zásadou subsidiarity ve své četné judikatuře [srov. např. usnesení ze dne 4. 1. 2023 sp. zn. IV. ÚS 3409/22; usnesení ze dne 11. 10. 2022 sp. zn. I. ÚS 2646/22; usnesení ze dne 4. 10. 2022 sp. zn. III. ÚS 2373/22; usnesení ze dne 13. 9. 2022 sp. zn. II. ÚS 2312/22; usnesení ze dne 16. 1. 2020 sp. zn. IV. ÚS 4037/19 (U 1/98 SbNU 381); usnesení ze dne 18. 1. 2017 sp. zn. I. ÚS 359/16; usnesení ze dne 20. 2. 2018 sp. zn. I. ÚS 4079/17; usnesení ze dne 17. 9. 2019 sp. zn. II. ÚS 2946/19; usnesení ze dne 15. 6. 2016 sp. zn. IV. ÚS 587/16; usnesení ze dne 10. 5. 2016 sp. zn. IV. ÚS 3117/15; usnesení ze dne 30. 9. 2016 sp. zn. I. ÚS 2625/16; usnesení ze dne 2. 1. 2018 sp. zn. II. ÚS 4040/17; usnesení ze dne 23. 3. 2020 sp. zn. II. ÚS 4042/19, a mnohá další] vycházel z toho, že předmětem jeho rozhodování v řízení o ústavní stížnosti může být posouzení námítky podjatosti odůvodňující vyloučení soudce z projednání a rozhodnutí věci teprve poté, co bude řízení ve věci samé skončeno, resp. nebude-li již možné tuto námítku uplatňovat před obecnými soudy v rámci žádného opravného prostředku.

5. Tento závěr, jakož i z něj vyplývající důsledek spočívající v nepřipustnosti ústavní stížnosti podle § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, zdejší soud aplikoval na případy, kdy bylo – jak je tomu i ve věci stěžovatele – ústavní stížností napadeno usnesení o tom, že soudce není vyloučen z projednání a rozhodnutí věci. Vycházel totiž z toho, že případné vadné posouzení takové námítky mohou příslušné orgány napravit ještě v průběhu řízení a logickým důsledkem tohoto právního názoru je závěr, že Ústavní soud může být povolán ke kontrole jejich postupu teprve po skončení celého řízení. Vydáním rozhodnutí o námítce podjatosti totiž řízení ve věci samé nekončí a stěžovateli jsou nadále k dispozici procesní prostředky, kterými je tvrzené pochybení napravitelné.

6. Od těchto závěrů se však Ústavní soud odklonil v nálezu sp. zn. II. ÚS 741/21 ze dne 2. 8. 2021. V tomto řízení byla totiž ústavní stížností napadena usnesení Městského soudu v Brně, kterým bylo rozhodnuto o nepodjatosti rozhodujícího soudce, a Krajského soudu v Brně, kterým byla zamítnuta následná stížnost stěžovatele. Ústavní soud této ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil s tím, že obecné soudy nedostatečně posoudily aspekt objektivní nestrannosti soudce, jehož stěžovatel měl za podjatého.

7. Otázkou připustnosti stejně jako dalších podmínek řízení o ústavní stížnosti se Ústavní soud v tomto nálezu výslovně nezabýval. Z okolnosti, že ústavní stížnost nebyla odmítnuta v intencích shora uvedené judikatury pro nepřipustnost, nýbrž byla posouzena věcně a bylo jí dokonce vyhověno, je však dostatečně zřejmé, že ústavní stížnost shledal připustnou a tento jeho implicitní a faktický závěr je proto ve shora uvedeném smyslu závazný i pro další

rozhodování Ústavního soudu v obdobných případech, tzn. v případech, kdy je napadeno rozhodnutí o tom, že daný soudce není podjatý. Ústavní soud v minulosti připustil meritorní přezkum rozhodnutí, kterými bylo rozhodnuto o nevyločení soudce, rovněž v nálezu ze dne 7. 3. 2007 sp. zn. I. ÚS 722/05 (N 42/44 SbNU 533) a v trestní věci v nálezu ze dne 6. 12. 2016 sp. zn. III. ÚS 2759/16 (N 236/83 SbNU 667) a v nálezu ze dne 25. 4. 2017 sp. zn. IV. ÚS 2213/16 (N 65/85 SbNU 159).

8. Pro úplnost je vhodné dodat, že Ústavní soud v řadě případů odmítl ústavní stížnosti, kterými bylo rozhodnuto o nepodjatosti rozhodujícího soudce, rovněž formou usnesení odmítajících ústavní stížnosti pro jejich zjevnou neopodstatněnost podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu (srov. kupř. usnesení ze dne 15. 11. 2022 sp. zn. II. ÚS 2843/22; ze dne 27. 4. 2021 sp. zn. II. ÚS 960/21 nebo ze dne 5. 9. 2017 sp. zn. II. ÚS 2395/17). Je tak zřejmé, že nejednotnost postupu Ústavního soudu v této procesní otázce není založena pouze zmíněným nálezem sp. zn. II. ÚS 741/21, nýbrž i řadou senátních usnesení.

9. Ústavní soud konečně uvádí, že rozdílně přistupuje k rozhodnutím, jimiž soud námitce podjatosti vyhoví; ústavní stížnost proti takovému rozhodnutí nepřijatelná není [srov. např. usnesení ze dne 15. 4. 2014 sp. zn. II. ÚS 594/14 či náleze ze dne 4. 8. 2020 sp. zn. I. ÚS 629/20]. Domáhá-li se tedy stěžovatel zrušení rozhodnutí o vyloučení soudce pro rozpor s jeho právem na zákonného soudce, je nutné vycházet z předpokladu, že stěžovatel již vyčerpal všechny procesní prostředky k ochraně svého práva, neboť případný ústavněprávní deficit nelze v pokračujícím (soudním) řízením účinně napravit (obdobně srov. bod 13 usnesení ze dne 13. 11. 2018 sp. zn. IV. ÚS 3169/18).

III. Nezávislost soudní moci a nestrannosti soudce a její procesní záruky

10. Ústavní soud uvádí, že nestrannost (nezávislost) soudu nelze nahlížet jen skrze osobu konkrétního soudce, ale tato má rovněž svůj neopomenutelný základ systémový. Ten je dán již zakotvením soudní moci v Ústavě [srov. k tomu čl. 81 a násl.], která svým způsobem vyvažuje vliv moci zákonodárné a výkonné. Vzhledem k ústavnímu zakotvení je tak dáno i základní schéma soustavy obecných soudů, které nelze libovolně měnit, tedy ani doplňovat o mimořádné soudy a ovlivňovat tak rozhodování v určitých případech. Ústavně zaručené tak nejsou jen základní charakteristiky funkce soudce a způsob jejího výkonu, neboť Ústava určuje též charakteristiky soudu jako takového a jeho vazby k soudům ostatním, jakož i k dalším složkám státu, jimž je rovněž svěřen výkon veřejné moci.

11. Stanoví-li totiž Ústava, že soudní moc vykonávají nestranné a nezávislé soudy, resp. nestranní a nezávislí soudci, kteří se při své činnosti musí řídit pravidly spravedlivého procesu [srov. čl. 1 odst. 1 Ústavy, resp. hlava pátá Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“)], pak tím ve svém důsledku vymezuje záruky materiálně chápaného výkonu soudní moci [srov. k tomu oddíl V. nálezu ze dne 26. 4. 2005 sp. zn. Pl. ÚS 11/04 (N 89/37 SbNU 207; 220/2005 Sb.)]. Takové interpretaci odpovídá i výklad pojmu „soud“ ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“); jako soud tedy může být akceptován i orgán zřízený podle práva („*established by law*“), vykonávající svou činnost v souladu s právním řádem („*on the basis of rules of law*“), když řízení před takovým orgánem se vede předepsaným způsobem [srov. k tomu např. odst. 36 rozsudku Evropského soudu pro lidská práva ze dne 22. 10. 1984 ve věci stížnosti č. 8790/79, *Sramek proti Rakousku*].

12. Teprve v kontextu takto chápaného soudu a celé soudní soustavy lze pak uvažovat o nezávislém a nestranném soudci. V dané souvislosti je přitom nutno podle Ústavního soudu zmínit především jeho osobnostní výbavu a psychickou odolnost jako bezpodmínečný předpoklad pro co možná nejcelostnější naplnění nestrannosti a nezávislosti Ústavou

předpokládané. Řečené osobnostní charakteristiky, jakož i odborné znalosti, jsou přitom u jednotlivých uchazečů o soudcovskou funkci prověřovány systémem výběrových řízení, přípravné praxe a odborné zkoušky.

13. Okolnost, že nikdo nesmí být soudcem ve své vlastní věci (*nemo iudex in causa sua*), považoval za notorietu již Aristotelés, když poukázal na to, že každý soudí ze své vlastní perspektivy: „*Tak se například právo pokládá za rovnost, a také jí jest, ale ne pro všechny, nýbrž jen pro rovné; a tak se i nerovnost pokládá za právo, a zajisté jím skutečně jest, ale ne pro všechny, nýbrž jenom pro nerovné; avšak vynechává se, pro koho má být něco právem, i soudí se mylně. To proto, že se soud týká samého soudce; a většina lidí ve vlastních záležitostech je špatným soudcem*“ (Politika, 3. vyd., Praha: Petr Rezek, 2009, s. 113). Na jiném místě stejný autor připomíná, že „*i lékaři, když sami jsou nemocni, povolávají k sobě jiné lékaře, a učitelé tělocviků, chtějí-li sami cvičit, jiné učitele, ve vědomí, že nedovedou správně soudit, protože soudí o vlastní záležitosti a vzrušení*“ (tamtéž, str. 131).

14. Vyloučení soudců pro jejich podjatost tedy představuje jeden ze základních atributů postavení soudní moci v podmínkách právního státu, který má přímý dopad i do rovného postavení účastníků řízení (obdobně srov. Jirsa, J. a kol. *Klíč k soudní síni*, 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, s. 45). Je totiž zjevné, že pokud by rozhodoval soudce, jakkoliv zainteresovaný na výsledku řízení, nejednalo by se o rozhodování nezávislé a nestranné.

15. Ústavní soud proto setrvale judikuje [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 200/98 ze dne 17. 12. 1998 (N 155/12 SbNU 423)], že kromě procesních pravidel určování příslušnosti soudů a jejich obsazení jako garancí proti možné svévoli, je součástí základního práva na zákonného soudce i požadavek vyloučení soudců z projednávání a rozhodování věci z důvodu jejich podjatosti.

16. Tuto zásadu, že nikdo nesmí být soudcem ve svojí věci, výslovně upravují všechny soudní procesní předpisy, a to v podstatě stejným způsobem. Zákonná úprava přitom rozlišuje případy vyloučení pro podjatost ze zákona (*iudex inhabilis*) a na základě námítky podjatosti (*iudex suspectus*). Proto úprava, obsažená v jednotlivých procesních předpisech, rozeznává situace, kdy je u soudce pro jeho vztah k věci, k účastníkům nebo k jejich zástupcům, dále pro poměr k obhájcům, jakož i k dalším osobám, jichž se ten, který úkon přímo dotýká, dále také pro poměr k jiným orgánům, důvod pochybovat o jeho nepodjatosti, resp. o tom, zda může rozhodovat nestranně nebo činit v tom kterém řízení konkrétní úkony. Vyloučení jsou soudci také tehdy, jestliže se dříve podíleli na rozhodování projednávání dané věci nebo v ní byli jinak činní a měli-li by za takové situace – zjednodušeně řečeno – posuzovat správnost svých vlastních úvah, které v dané věci v pozici soudce (nebo jiného orgánu veřejné moci) učinili. Postup při rozhodování o tom, zda v konkrétním případě jsou důvody pro vyloučení soudce, se pak částečně může lišit podle toho, kdo vyloučení soudce navrhuje, tzn., zda účastník řízení, anebo soudce sám [vedle toho lze ještě rozlišit, zda je konkrétní soudce vyloučen z projednávání (rozhodnutí) věci přímo ze zákona, anebo k námítce své vlastní či účastníka řízení – srov. k tomu též odst. 50 nálezu ze dne 11. 7. 2017 sp. zn. Pl. ÚS 23/14 (N 117/86 SbNU 25; 283/2017 Sb.)].

17. Na uvedenou kategorizaci pak navazuje i dělení nestrannosti soudce nahlíženo z hlediska subjektivního a objektivního. Vychází se přitom z toho, že nestrannost je především subjektivní psychickou kategorií vyjadřující psychický vztah soudce k věci v širším slova smyslu (tedy k předmětu řízení, k jeho účastníkům nebo jejich zástupcům), o němž je schopen nejpřesněji referovat jen on sám. Takto pouze vnitřně pojatá kategorie nestrannosti by ovšem v demokratickém právním státě byla nedostatečnou zárukou férového soudního řízení, a proto je doplněna rovněž o kritérium nestrannosti z hlediska objektivního. Pro její posouzení není podstatné jen její hodnocení z hlediska vnějšího pozorovatele (např. účastníka řízení), nýbrž také to, zda reálně existují objektivní okolnosti, které by mohly vést k pochybnostem, zda

soudce má skutečně nezaujatý vztah k věci v širším slova smyslu [srov. k tomu např. náleze ze dne 31. 8. 2004 sp. zn. I. ÚS 371/04 (N 121/34 SbNU 255)]. Právě uvedené lze ostatně podle Ústavního soudu vyjádřit i konstatováním Evropského soudu pro lidská práva (rozsudek ze dne 28. 6. 1984 ve věci *Campbell a Fell proti Spojenému království*, stížnost č. 7819/77, 7878/77; odst. 81), podle něhož „*justice must not only be done: it must also be seen to be done*“. Při posuzování soudcovské nestrannosti je tak nutno vycházet nejen z přesvědčení konkrétního soudce, ale také z toho dostatečně objektivních a viditelných záruk vylučujících rozumnou pochybnost o jeho nestrannosti. Otázka nestrannosti sice nemůže být nikdy postavena zcela najisto (ve vztahu k subjektivní nestrannosti se tato presumuje, dokud není prokázán opak), nicméně k odpovědi na ni se lze přiblížit rozbohem objektivních skutečností, které by mohly v případě konkrétního soudce nestrannost zpochybňovat. Posuzování těchto objektivních skutečností nicméně musí být provedeno zvláště uvážlivě a s vědomím, že vyloučení soudce představuje zásah do ústavně zaručeného práva na zákonného soudce (čl. 38 odst. 1 Listiny).

18. Jednotlivé procesní předpisy pak zakotvují postup, jak a kdo o vyloučení (podjatosti) konkrétního soudce rozhoduje. O vyloučení soudce ve vymezených případech v rámci zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů („o. s. ř.“; § 14 a násl.) rozhoduje soudce sám, případně předseda soudu, jehož soudce má být z rozhodování vyloučen. Pokud předseda soudu sám neshledá eventuální důvody pro vyloučení soudce, rozhoduje o vyloučení senát nadřízeného soudu. O případném vyloučení soudců Nejvyššího soudu pak rozhoduje jiný senát Nejvyššího soudu. Podle § 8 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů („s. ř. s.“) rozhoduje o podjatosti předseda soudu, jehož soudce má být podjatý, a neshledá-li sám důvody podjatosti, rozhodne o této otázce Nejvyšší správní soud nebo jiný senát Nejvyššího správního soudu, má-li být rozhodováno právě o podjatosti některého ze soudců Nejvyššího správního soudu. Poněkud odlišně je rozhodování o vyloučení koncipováno v trestním řízení. V trestním řízení o eventuálních důvodech vyloučení rozhoduje orgán, jehož se důvody vyloučení týkají; o vyloučení soudce nebo přisedícího rozhodujícího v senátu, rozhodne tento senát [srov. § 30 a 31 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)]. O vyloučení soudce Nejvyššího soudu rozhoduje v trestním řízení jiný senát téhož soudu. Proti rozhodnutí tohoto druhu je přípustná stížnost podle § 141 a násl. tr. řádu, o nichž rozhodne orgán bezprostředně nadřízený orgánu, který rozhodnutí vydal (případně opět jiný senát Nejvyššího soudu).

19. Kromě takto naznačených dílčích řízení podle jednotlivých procesních předpisů může být nestrannost soudce zpochybňována též řádnými i mimořádnými opravnými prostředky. Námitku, že ve věci rozhodoval vyloučený soudce, lze uplatnit v rámci odvolacího důvodu podle § 205 odst. 2 písm. a) o. s. ř. a tato skutečnost představuje také samostatný důvod, pro který lze napadat rozhodnutí soudu žalobou pro zmatečnost podle § 229 odst. 1 písm. e) o. s. ř. K vadám uvedeným mimo jiné v § 229 odst. 1 o. s. ř. přihlédně též Nejvyšší soud v dovolacím řízení, je-li dovolání pro řešení některé právní otázky přípustné. Argumentaci spočívající v pochybnostech o nestrannosti (nepodjatosti) lze učinit i součástí odvolání a dovolání v trestním řízení [rozhodl-li ve věci vyloučený orgán, lze dovolací důvod vztáhnout právě proti soudci soudu prvního a druhého stupně]. Taková dovolací námitka naopak není akceptovatelným dovolacím důvodem, použije-li ji dovolatel až v dovolání, byť mu okolnosti vztahující se k pochybnostem o nestrannosti soudce byly známy již v předchozích fázích řízení.

20. Takové omezení odpovídá i výkladu zastávanému Evropským soudem pro lidská práva. Podle něho se nelze účinně bez dalšího dovolávat porušení práva na spravedlivý proces spočívajícího v tom, že věc nebyla rozhodnuta nestranným soudcem, mohl-li stěžovatel již v řízení před národními soudy napadat nestrannost soudce, ale neučinil tak [srov. k tomu např. odst. 34 rozsudku ze dne 22. 2. 1996 ve věci *Bulut proti Rakousku*, stížnost č. 17358/90]. Důvody kasační stížnosti (srov. § 103 s. ř. s.) pak skutečnost, že ve věci rozhodoval vyloučený

soudce, podřazují (mezi dalšími vadami) pod zmatečnost řízení před soudem, když také v rozsahu této vady řízení není Nejvyšší správní soud vázán důvody kasační stížnosti a musí k ní přihlídnout i tehdy, pokud ji sám stěžovatel v rámci kasační stížnosti nenamítá (§ 109 odst. 4 s. ř. s.).

21. Na základě výše uvedeného lze shrnout, že integrální součástí práva na spravedlivý proces (resp. na soudní ochranu) je garance toho, aby ve věci rozhodoval nestranný a nezávislý soudce, jelikož právě tento aspekt je jedním z nejdůležitějších faktorů spravedlivého soudního rozhodování a představuje jeden ze stavebních kamenů důvěry jednotlivce i jiných subjektů v právo a právní stát (čl. 1 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu je nezaujatost a nezávislost soudce (soudu) garantována v několika rovinách. Je to jednak rovina institucionálního (ústavního) zakotvení nezávislé soudní moci, jednak má nezávislost a nezaujatost soudců základ i ve vysokých nárocích na uchazeče o tuto funkci, a to jak po stránce odborné, tak po stránce osobní a osobnostní. Integrita soudce je podpořena rovněž tím, že výkon jeho funkce je bez časového omezení. Skutečnost, že jsou soudci neodvolatelní a nepřeložitelní, když výjimku z tohoto pravidla musí definovat sám zákon a může se tak evidentně stát jen ze závažných důvodů srovnatelných s kárným opatřením (srov. čl. 82 odst. 2 Ústavy), nelze vnímat jen jako ochranu soudce samotného, ale také jako jeden ze způsobů realizace práva na zákonného soudce. Svůj význam má samozřejmě též materiální zajištění soudců.

22. Ze shora uvedeného se podává, že pro posouzení nestrannosti (nepodjatosti) soudců právní řád předvídá na zákonné úrovni definované postupy, kterými lze podle subjektivních a objektivních kritérií posoudit, zda je možné jednotlivé úkony a rozhodnutí soudce v konkrétní věci hodnotit jako nestranné. Kromě těchto speciálních postupů lze pochybnost o nestrannosti soudce namítat společně s ostatními vadami i v řádných a mimořádných opravných prostředcích.

IV. Zásada subsidiarity ústavní stížnosti

23. Pojmovým znakem ústavní stížnosti je její subsidiarita, jež se po formální stránce projevuje v požadavku předchozího vyčerpání všech procesních prostředků, které právní řád stěžovateli k ochraně jeho práva poskytuje (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu), a po stránce materiální v požadavku, aby Ústavní soud zasahoval na ochranu ústavně zaručených základních práv a svobod až v okamžiku, kdy ostatní orgány veřejné moci již nemají k dispozici prostředky, kterými by mohly protiústavní stav napravit (věc je pro ně definitivně „uzavřena“). Z výše uvedeného vyplývá, že stanoví-li právní předpis, že v určité procesní situaci je k rozhodování o právech a povinnostech jednotlivců příslušný soud, nemůže Ústavní soud do jeho postavení zasáhnout tím, že by ve věci sám rozhodl dříve, než tak mohla učinit instanční soustava obecných soudů. Princip právního státu a subsidiarity takové souběžné rozhodování nepřipouští.

24. Řízení podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánu veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod je zásadně vybudováno na principu přezkumu pravomocně skončených věcí [srov. např. usnesení ze dne 19. 12. 1997 sp. zn. II. ÚS 293/97 (U 22/9 SbNU 467), usnesení ze dne 9. 2. 2011 sp. zn. Pl. ÚS 38/10 (U 1/60 SbNU 759), usnesení ze dne 3. 6. 2010 sp. zn. III. ÚS 1336/10 (U 7/57 SbNU 621) či nálezy ze dne 30. 11. 1995 sp. zn. III. ÚS 62/95 (N 78/4 SbNU 243)] a na zásadě subsidiarity ústavních stížností [srov. např. usnesení ze dne 28. 4. 2004 sp. zn. I. ÚS 236/04 (U 25/33 SbNU 475) či nálezy ze dne 6. 9. 2016 sp. zn. II. ÚS 3383/14 (N 163/82 SbNU 565)].

25. Z uvedeného vyplývá, že Ústavní soud zásadně není oprávněn zasahovat do řízení teprve probíhajících, v nichž stěžovatel ještě nevyčerpal všechny možnosti, jak se dobrat ochrany svých ústavně zaručených základních práv a svobod [srov. usnesení ze dne 30. 3. 2006

sp. zn. IV. ÚS 125/06 (U 4/40 SbNU 781)]. Úkol chránit ústavně zaručená základní lidská práva a svobody totiž nepřipadá jen Ústavnímu soudu, nýbrž všem orgánům veřejné moci, především obecným soudům, neboť podle čl. 4 Ústavy jsou základní práva a svobody pod ochranou soudní moci jako celku [srov. k tomu náleze ze dne 16. 1. 2013 sp. zn. I. ÚS 46/12 (N 14/68 SbNU 201) či náleze ze dne 27. 5. 1998 sp. zn. I. ÚS 259/97 (N 60/11 SbNU 97)]. Ústavní stížnost tedy představuje prostředek *ultima ratio* [viz např. náleze ze dne 13. 7. 2000 sp. zn. III. ÚS 117/2000 (N 111/19 SbNU 79)] a je nástrojem ochrany základních práv, nastupujícím teprve po vyčerpání všech dostupných efektivních prostředků k ochraně práv uplatnitelných ve shodě se zákonem v systému orgánů veřejné moci (usnesení ze dne 3. 4. 2009 sp. zn. IV. ÚS 2891/08).

26. Vydáním rozhodnutí ve věci nepodjatosti soudce přitom soudní řízení nekončí a stěžovateli jsou nadále k dispozici procesní prostředky ochrany (viz shora). Teprve po vyčerpání těchto opravných prostředků, bude-li se stěžovatel i nadále domnívat, že jejich prostřednictvím tvrzený stav protiústavnosti napraven nebyl, by se mu proto otevřela cesta k podání věcně projednatelné ústavní stížnosti. Dle Ústavního soudu je tedy třeba vycházet ze zásady, že ústavní stížností by měla být napadána konečná a pravomocná meritorní rozhodnutí, nikoli rozhodnutí dílčí, i když jsou sama o sobě pravomocná, tedy přestože proti nim byly všechny dostupné opravné prostředky vyčerpány [srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 29. 9. 2005 sp. zn. III. ÚS 292/05 (U 23/38 SbNU 587)].

27. Z tohoto pravidla činí Ústavní soud výjimky, jež umožňují napadnout i pravomocné rozhodnutí, které pouze uzavírá určitou část řízení nebo které řeší jistou procesní otázku, ačkoli řízení ve věci samé ještě neskončilo. Musí však být kumulativně splněny dvě podmínky: (1.) rozhodnutí musí být způsobilé bezprostředně a citelně zasáhnout do ústavně zaručených základních práv či svobod, a dále je třeba, aby (2.) se námitka porušení základních práv nebo svobod omezovala jen na příslušné stádium řízení, v němž bylo o takové otázce rozhodnuto, tedy aby již nemohla být v rámci dalšího řízení (např. při použití opravných prostředků proti meritorním rozhodnutím) efektivně uplatněna [srov. např. náleze sp. zn. III. ÚS 441/04 ze dne 12. 1. 2005 (N 6/36 SbNU 53)].

28. Přitom ani jedna z uvedených podmínek v případě rozhodnutí soudu o nepodjatosti soudce není splněna, jelikož (1.) samotné rozhodnutí o nepodjatosti ještě není způsobilé se jakkoliv negativně projevit v právní sféře stěžovatele (toho může zasáhnout teprve rozhodnutí meritorní, resp. kvazimeritorní, v jehož důsledku bude např. odsouzen v trestním řízení anebo mu bude pravomocně uložena nějaká povinnost), a současně platí, že (2.) tuto námitku může uplatňovat i v dalším řízení (o řádném či mimořádném opravném prostředku a v konečném důsledku i v řízení o ústavní stížnosti, brojící proti konečnému rozhodnutí, resp. rozhodnutí kvazimeritornímu – např. rozhodnutí o vazbě, předběžné opatření apod.).

V. Vlastní posouzení otázky předložené plénu Ústavního soudu k rozhodnutí

29. Plénum Ústavního soudu i s ohledem na naznačenou víceúrovňovou garanci nestrannosti soudce konstatuje, že není důvod se od popsané preference principu subsidiarity ústavní stížnosti odchylovat a činit z něj výjimku, neboť postup opačný by bez hlubšího důvodu vytvořil *de facto* jen prostor k tomu, aby Ústavní soud zasáhl do řízení před obecnými soudy již ve chvíli, kdy právě ony mají o věci rozhodovat. Uvedené lze ostatně podle Ústavního soudu podpořit i tím, že zákonodárce zjevně nabízí k nápravě nedostatku v podobě absence nestrannosti, resp. při pochybnostech o nepodjatosti více opravných prostředků, než je tomu u eventuálních vad jiných (ať už hmotněprávního charakteru nebo vad procesních).

30. Akceptovatelnost uvedené zdrženlivosti podle Ústavního soudu plyne do určité míry i ze shora odkazované judikatury Evropského soudu pro lidská práva, když jmenovaný soud sám

evidentně vyžaduje, aby takový druh námitky byl uplatněn ještě před národními soudy, a pokud se tak nestalo, nemůže být taková námitka vznesena právě až v řízení před Evropským soudem pro lidská práva s očekáváním, že sama o sobě bude důvodem pro konstatování porušení práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

31. Připouští-li přitom Ústavní soud ze zásady subsidiarity ve své judikatuře výjimky spočívající v tom, že lze ústavní stížností napadat i dílčí rozhodnutí v rámci řízení, které ale v rozsahu merita věci nebylo doposud skončeno, pak se jedná o rozhodnutí, která jsou způsobilá bezprostředně zasáhnout do základních práv stěžovatelů a která tvoří samostatnou, uzavřenou část řízení. Takovou povahu ale rozhodnutí o nevyločení soudce obecně nemá, a to už proto, že eventuální porušení ústavně zaručených základních práv nebo svobod s takovým rozhodnutím eventuálně spojené není koncentrováno jen do určitého stádia řízení s tím, že by na ně nemohlo být reagováno v rámci dalšího řízení (např. právě při uplatňování procesních prostředků proti meritorním rozhodnutím, viz shora).

32. Na základě shora uvedeného lze uzavřít, že z dikce i smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu vyplývá povinnost stěžovatelů vyčerpat před podáním ústavní stížnosti všechny procesní prostředky, které jim zákon k ochraně jejich práva poskytuje. Ústavní stížnost představuje subsidiární prostředek ke standardním prostředkům ochrany práva. Tento závěr se vztahuje i na případy, směřuje-li ústavní stížnost proti dílčímu procesnímu usnesení, kterým bylo rozhodnuto, že soudce obecného soudu není vyloučen z projednání a rozhodnutí věci, o níž má rozhodovat.

33. Pro úplnost Ústavní soud uvádí, že se i v těchto případech může uplatnit výjimka obsažená v § 75 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu, podle kterého Ústavní soud neodmítne přijetí ústavní stížnosti, i když stěžovatel nevyčerpal všechny procesní prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje, jestliže stížnost svým významem podstatně přesahuje vlastní zájmy stěžovatele. Je však věcí samotného stěžovatele, aby v ústavní stížnosti tento „přesah vlastních zájmů“ řádně, přesvědčivě a s využitím judikatury zdejšího soudu vyložil.

VI. Závěr

34. Ze shora uvedených důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost směřující proti usnesení, jímž bylo rozhodnuto o tom, že soudce není vyloučen z projednávání a rozhodnutí věci pro podjatost, resp. kterým byl zamítnut opravný prostředek proti takovému usnesení, je nepřijatelná podle § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu.

V Brně dne 7. února 2023

Pavel Rychetský
předseda Ústavního soudu